

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
імені Івана Боберського

Кафедра педагогіки та психології

Криштанович С. В.

Лекція 2
ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
з навчальної дисципліни
ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ
Для студентів спеціальностей 227 «Фізична терапія, ерготерапія»

Рівня освіти: бакалавр

“ЗАТВЕРДЖЕНО”
на засіданні кафедри педагогіки та психології
“31” серпня 2022 року № 1
Зав.каф _____ В. Ф. Соловійов

Тема 2. Предмет педагогіки та методи науково-педагогічних досліджень

План лекції

1. Педагогіка як наука
2. Основні педагогічні категорії
3. Система педагогічних наук
4. Міжпредметні зв'язки педагогіки
5. Метод, методика науково-педагогічного дослідження

1. Педагогіка як наука

Педагогіка – це наука, яка вивчає і має на меті удосконалити процеси навчання, виховання та розвитку людини. Особливістю педагогіки є те, що вона не є наукою самодостатньою, зосередженою на собі самій, як це характерно для інших наук — природознавчих чи гуманітарних. Так само як і медицина, агрономія, юриспруденція чи наука управління, педагогіка спрямовує свої зусилля на покращення потрібної для суспільства форми діяльності.

Назва «педагогіка» походить від двох грецьких слів: «paidos» (дитина) і «ago» (веду). У Стародавній Греції «дітоводінням» називали обов'язки рабів, які супроводжували дітей до школи. Як буде видно далі, трактування «педагога» як помічника дитини і досі несе в собі певний символічний та суттєвий сенс.

Педагогіка як наука має власний об'єкт і предмет вивчення.

Об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності, а **предмет** – це властивості, характеристика об'єкта.

Оскільки, **педагогіка** – це наука про виховання людини, то об'єктом педагогіки є процес виховання людини. Тобто, об'єктом педагогіки є ті явища об'єктивної дійсності, які обумовлюють розвиток людського індивіда в процесі цілеспрямованої діяльності його в суспільстві.

Поняття «виховання» в даному випадку ми розглядаємо, як процес передачі суспільного досвіду від старших поколінь до молодших.

Ще в 1922 р. А.С.Макаренко висловив думку про специфіку об'єкта педагогічної науки. Він писав, що багато хто вважає об'єктом педагогічного

дослідження дитину, але це невірно. *Об'єктом дослідження наукової педагогіки є «педагогічний факт (явище)».* При цьому дитина, людина не позбавляється уваги дослідника. Навпаки, будучи однією з наук про людину, педагогіка вивчає діяльність, спрямовану на розвиток і формування особистості.

Отже, **об'єктом педагогіки** є не індивід, його психіка (це об'єкт психології), а процес виховання, система педагогічних явищ, пов'язаних з розвитком індивіда.

Предмет педагогіки. Проблем освіти, навчання, виховання торкається багато наук: філософія, соціологія, психологія, економіка та інші. Однак, вони не торкаються *сутнісних* аспектів освіти, навчання, виховання, пов'язаних з повсякденними процесами росту і розвитку людини, взаємодією педагогів і учнів у процесі цього розвитку і з відповідною інституційною структурою. І це цілком правомірно, оскільки вивчення даних аспектів визначає ту частину об'єкта, яку повинна вивчати спеціальна наука – педагогіка. У цьому випадку *педагогіка є наука, що вивчає сутність, закономірності тенденції і перспективи розвитку педагогічного процесу як фактору і засобу розвитку людини протягом усього її життя.* Ні цій основі педагогіка розробляє теорію організації педагогічного процесу, форми і методи удосконалення діяльності педагога і різноманітні види діяльності учнів, стратегії і способи їх взаємодії.

Педагогіка є досить складною суспільною наукою, яка об'єднує, інтегрує, синтезує в собі дані практично всіх природничих і суспільних наук про дитину, закони розвитку виховних суспільних відносин, що здійснюють вплив на становлення і розвиток підростаючого покоління.

Предметом педагогіки є об'єктивні закони конкретно-історичного процесу виховання, органічно пов'язані з законами розвитку суспільних відносин, а також реальна суспільна виховна практика формування підростаючих поколінь, особливості й умови організації педагогічного процесу.

Тому **найважливішими завданнями педагогіки як науки** є: дослідження закономірностей процесу виховання, його структуру й механізмів, розробка теорії й методик організації навчально-виховного процесу, його змісту, принципів, організаційних форм, методів та прийомів.

Головна **функція педагогіки** – пізнавати закони виховання, освіти й навчання людей і на цій основі пропонувати педагогічній практиці найоптимальніші засоби досягнення накреслених завдань.

Конкретизуючи головну функцію педагогіки, В.Сластьонін виділив її теоретичну та технологічну функції.

Теоретична функція реалізується на трьох рівнях:

– $\frac{1}{4}$ *описовому або пояснювальному* – вивчення передового і новаторського педагогічного досвіду;

– $\frac{1}{4}$ *діагностичному* – виявлення стану, умов і причин педагогічних явищ, успішності й ефективності діяльності педагога і учнів;

– $\frac{1}{4}$ *прогностичному* – експериментальні дослідження педагогічної дійсності і побудова на їх основі моделей перетворення цієї дійсності.

Прогностичний рівень теоретичної функції пов'язаний з розкриттям сутності педагогічних явищ науковим обґрунтуванням передбачуваних змін. На цьому рівні створюються теорії навчання й виховання, моделі педагогічних систем, що передують освітній практиці.

Технологічна функція теж передбачає три рівні реалізації:

— *проективний*, пов'язаний з розробкою відповідних методичних матеріалів (навчальних планів, програм, підручників і навчальних посібників, педагогічних рекомендацій), які втілюють у собі теоретичні концепції і визначають «нормативний або регулятивний» план педагогічної діяльності, її зміст і характер;

— *перетворюючий*, спрямований на впровадження досягнень педагогічної науки в освітню практику з метою її удосконалення;

— *рефлексивний і коригуючий*, що передбачає оцінку впливу наукових досліджень на практику навчання й виховання і наступну корекцію у взаємозв'язку наукової теорії і практичної діяльності.

о функцій педагогічної науки відносяться такі її типи: аналітична, прогностична, проективно-конструктивна. Мета аналітичної функції полягає у вирішенні питань: загальнотеоретичного вивчення, оповідання та визначення сутності, причинно – наслідкових зв'язків процесу навчання; вивчення, узагальнення, тлумачення і розуміння педагогічного досвіду. Прогностична

функція включає в себе вирішення наступних завдань: надання науково – обґрунтованого визначення мети, проектування і поліпшення системи освіти; надання ефективного ведення освітньої політики. Проективно-конструктивна функція займається питаннями: створення нових педагогічних методик, педагогічних теорій, а також основ нововведень педагогічної діяльності; впровадження продуктів викладацьких досліджень в практику; науково – методичного забезпечення контролю освітніх структур. Варто відзначити, що крім функцій існують і завдання педагогічної науки. Педагогіка включає в себе *фундаментальний (теоретичний) і прикладний (конкретно-дидактичний) рівні*. На таку різнорівневу структуру педагогіки вказував ще К. Ушинський, називаючи ці рівні «теоретичним» і «практичним». Перший із них засвідчує її давній зв'язок з філософією. Він вивчає соціальне замовлення, спирається на відповідну науково-педагогічну спадщину, досягнення суміжних наук та на дані практичної діяльності й формує загальні, оптимальні для певного часу, педагогічні рекомендації, певні принципи, закономірності, правила. Вивчення педагогіки цього рівня у педагогічних закладах покликане забезпечити становлення відповідного педагогічного світогляду майбутнього вчителя. Значний внесок у теорію української педагогіки зробили Володимир Мономах ("Повчання дітям"), Г. Сковорода, П. Юркевич, К. Ушинський, П. Куліш, Б. Грінченко, С. Русова, І. Огієнко, Я. Чепіга, І. Отешенко, С. Сірополко, П. Біланюк, Я. Кузьмів, о. Ю. Дзерович, П. Паращин, І. Ющишин, П. Будз, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович та ін.

Традиційно цей рівень педагогіки поділяється на дві головні частини – теорію навчання (дидактику) і теорію виховання. На часі окремим розділом пропонувати і теорію розвитку як її автономний розділ, про що йтиметься далі.

Другий – *прикладний* – рівень педагогічної науки трактується як методичний. Він репрезентований найперше фаховими методиками, які іноді називають також практичними, або конкретними, дидактиками.

Педагогічні предмети прикладного рівня «вбирають» рекомендації, теорії педагогіки і розробляють методи (способи) їх реалізації стосовно навчання різних шкільних дисциплін, практики позаурочної та позашкільної роботи тощо.

2. Основні педагогічні категорії

Кожна наука оперує набором своїх термінів і характерних понять. У педагогіці ними є найперше: «освіта», «навчання», «виховання», «розвиток», «едукція», «навчальний процес», «національне виховання», «громадянське виховання», «метод навчання», «метод виховання», «соціальне замовлення» та ін. Зупинимось тут лише на тих поняттях, що мають для нас принципове значення.

Термін «**освіта**» вживається у різних значеннях, зокрема у широкому («система освіти»), а також у вузькому («він одержав добру освіту»). У цьому курсі він застосований для позначення широкого поняття, тобто системи, що включає підсистеми: навчальні заклади, управління, зміст навчання, процес навчання, педагогічні кадри, засоби навчання, фінансування тощо.

Освіта – процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Навчання – це процес засвоєння учнями інформації у вигляді знань, умінь та навичок – за допомогою вчителя як організатора цього процесу. Сутність його полягає у набутті учнями суспільного інформативного досвіду.

Виховання – це процес формування досвіду (моделі) поведінки людини у духовній та соціальній сферах, а також у стосунках з природою. Вихованість передбачає наявність у людини механізму орієнтації й саморегуляції, в основу якого покладено прийняті нею цінності, ставлення до всього, з чим вона стикається.

Розвиток – це вдосконалення духовних, психічних, соціальних і фізичних функцій та можливостей людини. Він не тотожний ні навчанню, ні вихованню, бо має цілком іншу природу: якщо навчання передбачає засвоєння інформації, а виховання виражає ставлення людини до зовнішнього середовища, то розвиток забезпечує певну «перебудову», певне «покращення», «розширення» функцій, якостей і можливостей людини. Специфіка розвитку полягає також у тому, що

результат цього процесу (розвинутість) виявляє себе в будь-якій сфері життя і в будь-якому інформативному контексті.

Едукація – це термін, яким позначаємо процесуальний компонент освіти у його триєдності – навчання, розвитку і виховання. Потреба запровадження цього терміна і поняття зумовлена тим, що досі вживаний термін «навчально-виховний процес» не вказує на його природну триєдність і фактично «приховує» найактуальніший сьогодні аспект – розвиток дитини.

3. Система педагогічних наук

Сучасна педагогіка має відношення не лише до навчання в школі чи у вищих навчальних закладах, але й до інших сфер суспільного життя. Вважають, що тепер вона об'єднує до двадцяти педагогічних галузей. Їх кількість зростає залежно від суспільних потреб (йдеться про самостійні науки із своїм предметом, методами дослідження, понятійно-категорійним апаратом). Певною мірою вони спираються на структуру та принципи загальної педагогіки, будучи її «дочірніми» і водночас самостійними науками.

Загальна педагогіка. Вивчає і формулює принципи, форми і методи навчання й виховання, які є загальними для всіх вікових груп та навчально-виховних закладів. Складається з чотирьох розділів:

- основи педагогіки (її філософські засади, характеристика систем освіти);
- теорія навчання та освіти (дидактика – сутність процесу навчання і змісту освіти);
- теорія виховання (сутність процесу виховання, організації виховного процесу);
- теорія управління навчально-виховним процесом (школознавство – система управління школою і діяльність органів освіти).

Вікова педагогіка. Вивчає закономірності виховання й навчання, організаційні форми й методи навчально-виховного процесу стосовно різних вікових груп. Її поділяють на такі напрями:

- дошкільна педагогіка (закономірності виховання дітей дошкільного віку у сім'ї, в дошкільних виховних закладах);

– педагогіка загальноосвітньої школи (зміст, форми й методи навчання і виховання школярів);

– педагогіка дорослих.

Професійна педагогіка. Досліджує і розробляє питання підготовки фахівців для різних галузей народного господарства. Залежно від рівня освіти існують такі напрями:

– педагогіка професійно-технічної освіти (підготовка кваліфікованих робітників і фахівців середньої ланки для різних галузей народного господарства);

– педагогіка вищої школи (навчально-виховний процес у вищих закладах освіти, проблеми здобуття вищої освіти).

Корекційна педагогіка, яка досліджує виховання, навчання та освіту дітей з різними вадами. Її утворюють:

– сурдопедагогіка (грец. surdus- глухий) – наука про навчання і виховання дітей з вадами слуху;

– тифлопедагогіка (грец. tiphlos- сліпий) – наука про навчання і виховання сліпих і слабозорих;

– олігофренопедагогіка (грец. olygos - малий і phren- розум) – наука про навчання і виховання розумово відсталих і дітей із затримками розумового розвитку;

– логопедія (грец. logos - слово і paideia- виховання, навчання) – наука про навчання і виховання дітей з порушеннями мовлення;

– виправно-трудова педагогіка (перевиховання неповнолітніх і дорослих злочинців).

Галузеві педагогіки (військова, спортивна, вищої школи, профтехосвіти) кожна з яких розкриває закономірності навчально-виховного процесу у певних сферах життєдіяльності людини.

Історія педагогіки. Висвітлює процес розвитку теорії та практики навчання й виховання в різні історичні епохи, різних країн і народів.

Методики викладання окремих предметів. Вивчають закономірності викладання і вивчення конкретних навчальних дисциплін у закладах освіти різних типів.

Шкільна гігієна. Вивчає і визначає санітарно-гігієнічні умови життя учнів, організацію навчального процесу залежно від віку, стану здоров'я.

Порівняльна педагогіка. Порівнює системи народної освіти різних країн.

Соціальна педагогіка. Вивчає закономірності й механізми становлення і розвитку особистості в процесі здобуття освіти і виховання у різних соціальних інститутах, а також соціально орієнтовану діяльність освітніх, наукових, культурних та інших закладів, установ і соціальних служб, які сприяють формуванню соціальної активності дітей та молоді в процесі вирішення суспільних, політичних, економічних та інших проблем суспільства.

Науково-теоретичну структуру соціальної педагогіки утворюють:

- агогіка (проблеми попередження відхилень у поведінці дітей та підлітків);
- герогіка (соціально-педагогічні проблеми людей похилого віку);
- андрагогіка (освіта й виховання людини протягом усього її життя);
- віктимологія (проблеми категорії людей, які стали жертвами несприятливих умов соціальної організації та насильства).

Гендерна (англ. gender, від грец. genos - рід) педагогіка – галузь педагогіки, що функціонує як сукупність підходів, спрямованих на успішну підготовку дітей до статево ролевої поведінки в суспільстві. Основною ідеєю статевого підходу в освіті є врахування специфіки впливу на хлопців і дівчат усіх факторів навчально-виховного процесу (змісту, методів і форм навчання, організації шкільного життя і спілкування у шкільному колективі тощо).

4. Міжпредметні зв'язки педагогіки

Педагогіка пов'язана з багатьма науками: філософією (етикою), соціологією, естетикою, психологією, анатомією і фізіологією людини, економічними науками, етнологією, педіатрією, кібернетикою тощо. Міжпредметні зв'язки педагогіки з іншими науками дають змогу глибше пізнати педагогічні факти, явища і процеси.

Філософські науки допомагають педагогіці визначити мету виховання, правильно враховувати дію загальних закономірностей людського буття і мислення, забезпечують оперативною інформацією про зміни в науці й суспільстві, коригуючи

спрямованість виховання. *Психологія вивчає* закономірності розвитку психіки людини, а педагогіка – ефективність виховних впливів, які зумовлюють зміни у її внутрішньому світі й поведінці. Кожен розділ педагогіки спирається на відповідний розділ психології. *Анатомія і фізіологія людини* є основою для розуміння її біологічної сутності – розвитку вищої нервової діяльності, першої і другої сигнальних систем, розвитку та функціонування органів чуття, опорно-рухового апарату, серцево-судинної і дихальної систем. *Економічні науки* дають змогу простежити вплив закономірностей розвитку виробничих відносин, економічних процесів, навчання й виховання. *Етнологія* вказує на національні особливості людей, які завжди є представниками певних етнічних груп. *Соціологія* допомагає у пізнанні таких систем суспільства, як сім'я, школи різних типів, трудові колективи, формальні та неформальні групи, юнацька субкультура тощо, використовуючи фактичний матеріал для раціональної організації навчання й виховання. Використання досліджень кібернетики дає можливість сконструювати і застосувати в педагогічному процесі навчальні та контрольні машини

5. Метод, методика науково-педагогічного дослідження

Поняття «метод» (грец. *methodos*) використовувалося в стародавньому світі як синонім до виразів «шлях дослідження, спосіб пізнання». Сучасна філософія трактує його як форму практичного і теоретичного освоєння дійсності, систему засобів, прийомів, принципів та підходів, які може застосовувати конкретна наука для пізнання свого предмета.

Метод науково-педагогічного дослідження – спосіб дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання.

Для отримання різнобічних відомостей про розвиток особистості, колективу або іншого об'єкта навчання й виховання підбирають оптимальний комплекс методів – методику дослідження.

Методика дослідження – процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій та впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Добираючи методики дослідження, важливо дотримуватися таких вимог:

- застосовувати поєднання методів, яке б відкривало різнобічні відомості про розвиток особистості, колективу, іншого об'єкта виховання чи навчання;
- використовувані методи мають забезпечити одночасно вивчення діяльності, спілкування та інформованості особистості;
- методи мають відображати динаміку розвитку певних якостей, як у віковому плані, так і протягом певного проміжку часу;
- використовувати такі методи, які дають змогу одержати відомості про учня з багатьох джерел, від найкомпетентніших осіб, які постійно спілкуються з ним.

Сучасна педагогіка використовує такі методи педагогічних досліджень: педагогічне спостереження, бесіда, інтерв'ю, експеримент, вивчення продуктів діяльності, соціологічні методи, соціометричні методи, тестування тощо.

Метод педагогічного спостереження – організоване дослідження педагогічного процесу в природних умовах.

Він є найпоширенішим методом дослідження проблем виховання і навчання. Сутність його полягає в умисному, систематичному та цілеспрямованому сприйнятті психолого-педагогічних явищ. Метод спостереження має цілеспрямований характер, підпорядковується меті дослідження. Головними його вимогами є: чіткість, систематичність, різнобічність, достатня кількість зафіксованих фактів, своєчасність, об'єктивність, економність техніки запису, ретельне, вдумливе й копітке опрацювання зібраного матеріалу, урахування всіх впливів на перебіг досліджуваних явищ, відокремлення істотних, стійких, повторюваних фактів від другорядних та випадкових елементів, неупередженість у тлумаченні матеріалу, в оцінюванні фактів і висновків щодо них.

Розрізняють спостереження пряме, опосередковане та самоспостереження.

Пряме спостереження – вид спостереження, під час якого дослідник, безпосередньо бере участь у досліджуваному процесі, діє разом з учасниками дослідження. Характер залученості може бути різним: в одних випадках дослідник повністю зберігає інкогніто, й інші учасники ніяк його не виокремлюють у колективі; в інших – спостерігач не приховує своїх дослідницьких цілей. Залежно від дослідницьких завдань вибудовується система стосунків спостерігача з іншими

учасниками дослідження. Цей тип спостереження здебільшого використовують під час вивчення дітей у процесі їх навчання й виховання.

Опосередковане спостереження – вид спостереження, що не передбачає безпосередньої участі дослідника у процесі, який вивчають. Воно ефективніше, ніж пряме спостереження, оскільки дає змогу фіксувати природну поведінку дітей, унеможливує вплив педагога на них.

Самоспостереження – процес споглядання внутрішніх психічних процесів з одночасним спостереженням за їх зовнішніми виявами. Воно є унікальним методом «проникнення» усередину психічних процесів та явищ. Водночас пов'язане з певними труднощами, оскільки дані самоспостереження повинні бути не інтерпретованими, а сутнісними у тій послідовності, в якій вони виникають. А словесний вияв почуттів та переживань у цей момент має бути чітким та максимально спонтанним. Цінність отриманих даних залежить від щирості дитини, безпосередності, звільненості від додаткових впливів на неї. Дані самоспостережень враховують при висловлюваннях учнів про способи вирішення навчальних та інших завдань, оцінюванні успіхів і невдач у навчальній та іншій діяльності, ставлення до людей, своїх здібностей, читацьких інтересів, смаків, ідеалів, життєвих планів. Фактичні дані самоспостережень аналізують разом з даними спостережень.

Спостереження охоплює елементи теоретичного мислення (задум, методичні прийоми осмислення і контроль результатів), а також кількісні та якісні методи їх аналізу.

Методика спостереження передбачає:

- вибір ситуації та об'єкта, узагальнення теоретичних уявлень про них, конкретизацію цілей;
- побудову програми спостереження (з'ясування ознак явища, що підлягає спостереженню), одиниць спостереження, способу і форми фіксації результатів (запис, протокол, таблиці, кіно-, фото-, аудіо-, відеореєстрація);
- опис способу обробки отриманих даних.

Наприклад, під час дослідження форм та видів спілкування учнів, котрі сидять за однією партою, одиницею спостереження є безпосередні контакти між ними (розмова, усмішка у відповідь, записка, дотик тощо).

Бесіда – метод безпосереднього спілкування, який дає змогу одержати від співрозмовників інформацію, що цікавить учителя, за допомогою заздалегідь підготовлених запитань.

Бесіда потребує особливої душевної чуйності, вміння слухати й одночасно вести розмову у передбаченому руслі, розпізнавати емоційні стани співбесідника, миттєво реагуючи на будь-які зміни, фіксувати зовнішні прояви внутрішнього стану (жести, міміку, пози тощо).

Для ефективного проведення бесіди необхідно визначити *мету, розробити план, з'ясувати, які питання є основними, а які додатковими, створити сприятливу, доброзичливу атмосферу для відвертої розмови, беручи до уваги вікові та індивідуальні особливості співбесідників, виявляти педагогічний такт, запроваджувати бесіду.*

На початку бесіди основне завдання полягає в налагодженні первинного контакту зі співбесідником. Тому нерідко дослідник формулює спершу запитання, відповіді на які не дають пов'язаної з темою дослідження інформації, але залучають співрозмовника до зацікавленого обміну думками. Ініціатор бесіди має подбати, щоб запитання були короткими, логічними, зрозумілими.

Відповідно до мети подальшої співпраці вчителя та учнів виділяють такі **види бесіди**:

– експеримент (залучення до співробітництва). Передбачає настроювання співрозмовника на специфіку експерименту, перелік основних дій, надання інструкцій;

– *експериментальна бесіда* (перевірка гіпотези). Використовують у ситуаціях, коли кожний окремий елемент діяльності передбачає повну змістову завершеність попереднього;

– *інтерв'ю*.

Інтерв'ю – метод отримання інформації за допомогою усного опитування.

Інтерв'ю допомагає одержати глибинну інформацію про думки, погляди, мотиви, уявлення респондентів; дає змогу вести спостереження за їх психологічними реакціями. Воно ефективне у тих випадках, коли дослідник впевнений в об'єктивності відповідей опитуваного. Під час інтерв'ю дослідник

ставити сформульовані наперед запитання у певній послідовності й записує відповіді на них. При проведенні інтерв'ю слід подбати про усунення або хоча б зниження впливу «третіх» осіб, присутність яких може змінити психологічний контекст інтерв'ю, спричинити нещирі відповіді респондента.

За ступенем формалізованості інтерв'ю бувають:

а) *вільні* – не регламентовані темою, формою бесіди; тривала бесіда за загальною програмою без чіткої деталізації питань;

б) *стандартизовані* – близькі за формою до анкети із закритими запитаннями.

Спілкування інтерв'юера і респондента регламентоване детально розробленим питальником (бланк інтерв'ю, анкета) й інструкцією інтерв'юера, який зобов'язаний дотримуватись послідовності й точності під час формулювання запитань і їх послідовності.

Напівстандартизоване інтерв'ю. Поєднує в собі особливості двох попередніх.

Межі між видами інтерв'ю рухливі й залежать від мети складності проблеми та етапу дослідження. Ступінь свободи учасників інтерв'ю залежить від переліку та форми запитань, змістовий рівень – від інформаційної насиченості та складності відповідей.

Певна ситуація передбачає використання відповідного різновиду інтерв'ю. *Діагностичне інтерв'ю* – спосіб отримання інформації про властивості особистості, який допомагає проникнути у її внутрішній світ та зрозуміти проблеми. *Клінічне інтерв'ю* – вид терапевтичної бесіди за необхідності надання психолого-педагогічної допомоги. При цьому дослідника цікавить не тільки безпосередній зміст відповідей респондента (факти, погляди, почуття, асоціації тощо), а й його поведінка (тон, жести, рухи та ін.). *Фокусоване інтерв'ю* – короткочасна бесіда, мета якої полягає в отриманні інформації про конкретну проблему, процес, явище, реакцію респондента на задану дію. *Панельне інтерв'ю* – багаторазове інтерв'ю одних і тих самих респондентів з одних і тих самих питань через певні проміжки часу. *Групове інтерв'ю* – запланована бесіда, під час якої дослідник прагне викликати дискусію в групі.

На інтерв'ю впливають місце, конкретні обставини, тривалість його проведення. Респонденти краще погоджуються на коротке інтерв'ю.

Достовірність і надійність одержаної інформації залежить і від особистості дослідника, його ерудиції, спостережливості, дисциплінованості, моральної та фізичної витривалості, знання теми і техніки проведення інтерв'ю.

Результати інтерв'ю порівнюють з даними, отриманими за допомогою інших методів (анкет, спостережень, пілотажних досліджень тощо).

Психолого-педагогічний експеримент – метод, що забезпечує спостереження за змінами психологічних характеристик дитини в процесі педагогічного впливу на неї.

Експеримент дає змогу реєструвати факти, розкривати закономірності, механізми, динаміку, тенденції психічного розвитку, становлення особистості, виявляти можливості для оптимізації цього процесу. Саме цей метод сприяє поєднанню психологічних досліджень з педагогічним пошуком.

Психолого-педагогічний експеримент передбачає такі етапи:

1. *Констатуючий експеримент першого порядку.* Спрямований на з'ясування характеристик та властивостей досліджуваного явища. У ньому беруть участь основна і контрольна групи. Основну групу задіюють у всіх процедурах експерименту. Контрольна група є еталоном, за яким оцінюють розвиваючий та формуючий ефект експерименту. Завдяки цьому дослідження відбувається в паралельному режимі.

2. *Формуючий експеримент.* Здійснюється за допомогою експериментальної моделі розвиваючих і формуючих впливів на предмет дослідження. Поєднує в собі різні процедури: навчальні, ігрові, практичні тощо. Важливою при цьому є аналітична модель «розвиваючого ефекту» експерименту – своєрідний «ідеальний образ» сподівань дослідника щодо його результатів.

3. *Констатуючий експеримент другого порядку.* На цьому етапі організують «контрольне» дослідження, залучивши основну та контрольну групи учасників. Його мета – фіксація показників із досліджуваного об'єкта після закінчення процедури формуючих впливів. Показники контрольної вибірки використовують як еталон для з'ясування формуючого ефекту, досягнутого при роботі з основною групою. Далі результати дослідження аналізують та використовують для

обґрунтування закономірностей розвитку психологічних особливостей досліджуваних.

За місцем проведення розрізняють лабораторний і природний педагогічний експеримент. *Лабораторний експеримент* відбувається в штучних умовах, коли експериментатор моделює всі необхідні для його проведення умови. Він дає змогу точно враховувати досліджувані зовнішні впливи (силу, тривалість, послідовність подразників або їх комбінацій) та реакції-відповіді (дії, висловлювання) людини на ці подразники. Експеримент завжди доповнюють певними методичними засобами, що дає змогу розширити його можливості й підвищити ефект від дослідження загалом. *Природний експеримент* запропонований російським психологом О. Ф. Лазурським (1874—1917). Дослідження відбувається у спеціальних умовах, відповідно до його мети, а досліджувані процеси протікають природно та послідовно, без втручання експериментатора. Він поєднує у собі позитивні риси спостереження і лабораторного експерименту, однак, порівняно з лабораторним, є менш точним і тому доповнюється ним.

Педагогічний експеримент дає змогу відокремити досліджуване явище від інших, цілеспрямовано змінювати умови педагогічного впливу на вихованців, повторювати окремі педагогічні явища приблизно в таких же умовах. Дані експерименту обробляють, перевіряють за результатами спостережень та інших методів дослідження.

Вивчення продуктів діяльності – метод дослідження, за якого використовують систему процедур, спрямованих на збір, систематизацію, аналіз і тлумачення продуктів діяльності людини.

Поєднує кілька дослідницьких та аналітичних процедур, які розрізняють за особливістю предмета пізнання. До таких процедур належать:

Аналіз особистих документів (листів, фотографій, щоденників, автобіографій, особових справ, зошитів). Дає матеріал для психодіагностики, дослідження життєвого шляху особистості, її ставлення до навчання, рівень засвоєння знань, сформованості умінь та навичок.

Аналіз офіційних матеріалів групової, колективної та масової комунікації (записів розмов, дискусій, нарад, статутів, наказів, оголошень, розпоряджень,

законів, правил, газет, радіо-, телепередач, реклами). Застосовується для вивчення соціальних процесів, явищ та їх впливу на особистість, стан навчально-виховної роботи в школі.

Аналіз продуктів діяльності (творчих, професійних, поведінкових, суспільних, самоорієнтованих тощо). Як метод психолого-педагогічного дослідження широко використовується у дослідницькій, прикладній діяльності педагогів і психологів. Його ефективність залежить від уміння дослідника знаходити в документах навчально-виховного закладу та матеріалах діяльності вихованців головне, характерне, глибоко аналізувати їх, бачити за ними реальні факти й дії педагогів та учнів.